

Kabdebó Lóránt

A hangtalanság hangjai

(Milyen kort jellemeznek Tózsér Árpád „összes” versei?)

*Művirág gyökerét ne keresd, ne áss:
földre plexi-lét nem emlékezhet.
Nincs visszatérés, se örök, se más:
mű-istenekben nincsen kezdet.*

*Leomlott Rómaként a nagy Trade Center,
helyén mítosz és mély hold-árok. –
Lehullt a rózsza, és lehull az ember,
tűkörcserép közt műgyopárok.*

Két találkozás. A hatvanas évek legelején egy kezdő miskolci tanár a pedagógus-szak-szervezet szervezésével – így juthattunk akkor csak „külföldre” – egy hajó kabinjában pár napot töltött Pozsonyban. Láttam az akkor még középkori lepratelepre emlékeztető óvárost, melyből mára már csak a kiglancolt Jó Pásztor ház büszkélkedik, és megkerestem a magyar nyelvű magazin, a *Hét* szerkesztőségét. Egy-két kritikám talán már meg is jelent akkorra, de folyóiratunk, a később Tandorit és Oravecz Imrét, meg Ágh István *Harangszó a tengerészért* című poémáját Magyarországon először közlő Napjaink még nem létezett. Két költő beszélgetett el velem bizonytalankodva, Ozsvald Árpai (aki egy Arany János-kéziratot mutatott, én nyomtatott reprónak véltem, de utóbb itthon kiderült, eredeti, és az Arany-kutató Sáfrán Györgyi régóta kereste hollétét) és Tózsér Árpai, akit több magyarországi költővel hoztam össze már magam is szerkesztő koromban. Aztán valahogy elkerültük egy életen keresztül egymást. Idén, a Könyvfesztiválon találkoztunk újra, ahol a 80 éves költőt köszöntötték az évfordulások műsorában. Sose írtál rólam – panaszkolt; sose küldtél könyveidből – fanyalogtam. Elkérte címemet, és nemsokára érkezett „összegyűjtött versei”-nek gyűjteménye. Szerencsés kézzel, a címet követve nyitottam ki a kötetet, kezdem olvasni, és felfedeztem, hogy természetesen kapcsolódik ahhoz a költői mezőhöz, amellyel az utóbbi évtizedben magam is foglalkoztam, valaha egy tanulmányt nyitva a sort, amelynek rövidített változatát épp az a folyóirat közölte, amely számára most készülök egy Tózsérről készített portrét alakítani.¹ „Ebben a percben érkezett meg szépen csomagoltan a könyved. Nem álltam meg, a címet követve beleolvastam, és persze körülötte. És hallom századunk emberi panaszát és ellenreményeit. És visszhangzom: »Hamlet királyfi, én?« Sajnálatos lett volna, ha írásaim közül kimaradsz. Nagy szövegek ezek a versek. Melyeket fájdalmasan követtem századunk lírájában. (A mi, a huszadik századunkat értem, aminek átélését figyelem az új korbba. Kor?) / Kedves Árpád, szóval köszönöm, jó lesz ez a szöveguni-verzum és magatartásvizsgálat ezzel a hőhullámmal szemben, ami a következő napokban vár ránk. Köszönöm a kötetedet. Éppen ezt vártam mostanában. Jó lesz írni róla. / Szeretettel, L-t.”

1 A huszadik századi költészet nagy pillanatai, Forrás, 2009. 10. szám, 35–80.

Írni róla? Nemzedékünk helyt nem találásáról, mégis kort jellemző sajátságairól. Észrevenni, hogy az európai líra poeticája és pozíciója változik meg éppen ekkor. Megtalálni azt a kötődést, amivel Tózsér Árpád részese és tudatosítója lesz mindennek.

Nem véletlenül szerkeszti az „összegyűjtött versek” mellé legfontosabbnak tartott kritikusaik vélekedését is. Olvasni segít? Magyarázni akar? Tükrökben láttatni magát? Szerintem azért, amit Németh Zoltán nyitómondatában mondott ki róla: „Tózsér Árpád kivételes alkotója a magyar költészetnek, életművében a 20. század második felének legtöbb lényeges irányzata, stílusformája, nyelvezetési problémája kimutatható.” És mindegyik kritikusa hasonló rányitással él, elhelyezve-szembesítve korában poétikai, etikai, etnikai, filozófiai pozícióját.

Nyitva lenne a költészetéhez vezető aranykapu? Sok nyitott kapu gyűlt imigyen – de maradt még kapu, amelyen én az utóbbi évtizedben nemzedékünk költői mezőjébe ki-be járok. Talán kísérhetem Tózsér Árpádot ezen keresztül is. Úgy hiszem? Remélem.

* * *

Erről az Euphorboszról beszélnek. Ki ez az Euphorbosz? Sarokba állított alakja a századvégről kihívóan válaszol vissza a századelő nagy felfedezésére. Azt T. S. Eliot fogalmazta meg, de tudta ezt Ezra Pound, Gottfried Benn, Blaise Cendrars, Kavafisz, de hát erről szólt valahai tanulmányom.

*Am an attendant lord, one that will do
To swell a progress, start a scene or two,
Advise the prince; no doubt, an easy tool,
Deferential, glad to be of use,
Politic, cautious, and meticulous;
Full of high sentence, but a bit obtuse;
At times, indeed, almost ridiculous –
Almost, at times, the Fool.²*

Csakhogy közben eltelt majdnem egy század! Kiderült, hogy ha meg akarod érteni a huszadik századot, akkor tudnod kell, hogy ez a Prufrockék százada. Előbb Prufrock furcsa, maszkos alakjának megjelenése, utóbb majd a „prufrockok” jellegzetessé válásának kora. Tózsér cím- és névhasználatával: Euphorboszék, a köztes emberek ideje. Ahol a meghatározó célszemélyt és a célzóknak esetleg megkegyelmező császárt, az Augustus-féle figurát egyként „a történelem majd talán inkább »sunnyinak« nevez, s nem »isteninek«”. Ahol a lényegét „körülbeszélésben” lehet megjeleníteni. Lehet? Minden esetben körül kell beszélni. Mert csak így lehet korunkat (korunkat?) bemutatni. Minden történetben minden akár feje tetején is állhat. Például Euphorbosz, az éppen nemrég felszabadított rabszolga lehet egy dugába dőlt állam-merény kezdeményezője? És minden maszkos-rangos szereplő csak résztvevő benne? Élén a császárral?

Persze a huszadik század első felében, még a nagy háború előtt, amikor Eliot Prufrockot fogalmazta, meg amikor Szabó Lőrinc 1932 táján a *Te meg a világ* című kötetében az emberi személyiség felbomlását fájlalta látomásaiban, akkor még mindez átmeneti állapotnak látszott. Amikorra Tózsér Árpád Euphorboszt mintázza, már a század második felében élünk, láthatjuk a teljes tájképet csata után. Az emberi történelem bizonyossá vált bizony-

---

2 Vas István fordításában: „Csak a kíséretből egy úr, ki épp annyit tehet: / Egy csoportot növel, elindít egy-két jelenetet, / Tanácsot ad a hercegnek: no, nem éppen kolonc; / Alázatos, örül, ha kell valahova, / Politikus, eszélyes, vigyázat a szava, / Nagyon szentenciózus, de egy kissé mulya, / Olykor szinte komikus figura – / És szinte – olykor – a bolond.”

talanságait összegezheti. Sőt, az emberi létezés iróniáját is át kell élnie. A teljes szerepcserék korszakát. *Szerep nélkül:*

*Másokból felül, belőled alul lebeg ki
a lélek. Elleng, belevesz
a kórházi bidék gödrébe. (Stilizáld
szelleted, így lesz hiteles!)*

Valóban „szerep nélkül” maradnak az emberek? Tőzsér éppen Szabó Lőrinc *Vezér* című versét boncolja, hogy eljusson idáig. Az élet, a történelem átalakul komédiává, amelyet költők megírnak, a tömegemberek életük során nézőivé válnak. Yeats ezt szinte fordíthatatlanul fogalmazza a maga pontosságában:

*Hector is dead and there's a light in Troy;
We that look on but laugh in tragic joy.*

És amint a költők eljutnak a „tragic joy” szemléletbe, máris egy újabb fokozatba siklik szemlélődésünk. A szereptelenség lefokozódik a szerepcserébe. A vezér „sunyi” császárként mutatkozik, a rabszolga pedig az egész római birodalmat gondolkozásában tovább tájoló szellemként jelenik meg. Ekkor már szereptelenül vannak jelen a versekben bemutatható szereplők. Tőzsér életműve egésze, az ő sajátos „tájképe” címéül joggal választhatja ezt a verset: *Erről az Euphorboszról beszélük.*

*Panthoosz fia, Euphorbosz afféle
adalékanyag a trójai hadak keverékében.
Mindig másban van jelen,
s más tehetségével vegyülve
jeles dolgokra is képes. Többnyire
Hector pajzsa mögül lövöldöz.*

*Ő abban mester, ahogyan
mások szándékát jó előre megérzi,
s az idegen indítékokat sajátjaihoz
adagolja. Így nyilazza le Protesziláoszt,
az első, trójai partra ugró akhájít, később
Patrokloszt is így sebzi meg – orvul.*

*Hectornak aztán a sebesült görögöt
leteríteni már gyerekjáték.
Erről az Euphorboszról beszélük, hogy
a lélekvándorlás hitét is ő csempészte be
Hellászba, Ázsiából, s ő maga később
Püthagoraszban s másokban öltött újra testet.*

Ezzel kapcsolódik bele a huszadik század második felének teljes valóságmezejébe Tőzsér Árpád költészete. Kora süllyedtségét bemutatni fürkésző iróniával tekint szerte a világ történetében. Minden lefokozodottságra érzékeny tekintettel. Kitűnő érzékelőkészséggel, „Múzejumot” gyűjtő magaelszánással. És pontos magyarázó-készséggel feltárva a lényeg lényegtelenné válásának pillanatait. A szerepcserék embert kiszolgáltató

jeleneteit. Alapvető költői adottsága: a megsemmisülés elmagyarázásának nagyszerű verssé alakítása.

* * *

De hogyan lehet ilyen – világtörténelmileg teljes – „tájképet” beilleszteni a századvég költői szeletébe? Hogyan jön létre Tózsér sajátos kis „köztes”-sége ebben a nagy „köztesesség”-ben? A témabeli bizonytalanság poétikai biztosságtudatát meg tudja-e találni? A hangtalanság hangjait hallhatóvá tudja-e varázsolni? Lényegében: képes-e saját költészetet formálni, és ugyanakkor részt venni kortárs költők kórusában?

A nyíltság fedezete: nyíltan ki meri mondani, hogy mi az, amit tud, és mi az, amit nem. Hihetően. A semmit nem tudás hitelesítője. Lezárja a múltunkat. Sajnos bele is zár mindnyájunkat. Egy nem létező valóságba. Amely mégis létezik. A maga megírt ironikus poézisében.

Hiszen aki éppen a lezáratlanságát fogalmazza-magyarázza, formálja verssé, az hogyan tudna önmagáról mint egészről hitelesen beszélni? Ezt a létet csak körülbeszéléssel formálható hangtalan hangokon lehet megszólaltatni. Egy-egy maszkos „beszélő”-re bízva jelenlétességét ebben a világban. Hogy pályává alakuljon, ezért kell Tózsér Árpád költészetéből kilépnie a változatos „maszkos” beszélőknek. Egymásra utalva, egymást kiegészítve-magyarázva, de minduntalan a továbbalakulást is biztosítva. Ezért is beszélhet „Tózsér Árpád poétikái”-ról Németh Zoltán.

Ezek a beszélők viszik tovább, éltetik Tózsér pályáját. De a költő – ez közmegegyezés – nem azonos teremtményeivel. Kívülük áll. Mégis pályája a rá szabott létezés mozaikjaiból rakható össze. De összerakható-e? Ha sikeres költészetet formál.

Itt kínlódom Tózsér pályaképével. Ő egy életen át ezt a hiteles biztosságtudatot veszíti el a maga meg-megújuló formáltságával. Nemzedékével együtt. Elveszíti tudatosan, hogy föléje kerüljön: öntudatosan. Meri vállalni a másságot önmagán belül. Élni egy életrajzt, megszólalni különböző maszkos szólamokkal, és mindezt belehelyezni a teremtett világ egészébe. Heideggerül szólva: a most-pontokra-szakadt történetet szembesíteni az abszolút idővel.

És itt jön segítségemre egy másik rátekintés a mi korunkra. Páskándiból indul. Amikor a vallatótisztje azt mondja, *„Beszéljen, mert már úgyis mindent tudunk magáról.”* És Géza azt írja: *„Mit tudtok mindent? Hisz én sem tudok magamról semmit.”* És hogy ez jó, de triviális. Vagy legalábbis bizonyos gondolkodási modellben ez kevés, elvárható. (Önbizalom, elhivatottságtudat – és örök kételkedés együtt. Utóbbi lehet bevallott vagy titkolt.) De lehet rajta még egyet csavarni. *„Beszélj, úgyis mindent tudunk, amit tudni akarunk. Felépítettünk már. Az vagy, akinek akarunk, akinek mondunk, akire szükségünk van.”* Illetve: *„Nem tudom, ki vagyok, mert amíg zajlik a játszma, a vallató-vallatott idegörlő-félelmetes-kínzó-bujócskázó fejbensakkjátszmája, addig én sem tudom, hogy ki vagyok.”* Így lesznek Tózsér „beszélő” maszkjai kitalált szereplők. Azok, amiknek kitalálják magukat.

Igaz és kitalált, és a kitalált (vagyis nem igaz) igaz lesz, mert megvalósítják. Megélik. Ez a mi nemzedékünk alapbaja a világgal. Hogyan fogalmazzuk meg a magunk számára a magunk létezését. Amikor magunk sem tudjuk: melyik mozdulatunk segíti előre a világot, melyik fogja vissza. És ugyanez a kimondott szóra, a leírt mondatra érvényes.

Míg a (huszadik)századelőttől az irodalmi hős írott szereplővé lefokozódásával, Hamlet prufrockizálódásával a hősi lét feláldozását gondolja át a poétika, addig a század második felére éppen a hőstelenítés eseményességével telítődik a világ poézise. A tragédia felváltódik elégiára, a rosszal való szembeszállás tragikus szépségét a túlélés megszervezésének „alakos”, „maszkos” változata váltja fel. Mentés és önmentés. Szervezés és etikai át gondolás. Esztétikum: amely a hősi alakzatot és az ironikus önfelmérés hol kétségbeesett, hol

azt korrigálni akaró változatait próbáltatja nem az egyes emberrel, de az emberiséggel. Ezt a poétikában elkövetkezett szerves változást jeleníti meg a most boncolásra kerülő kötet Csehy Zoltán szemében legsikerültebb verse („minden időik egyik legjobb Tózsér-szövege”), a *Panem et circenses*, amely megtalálja a most-pontokra-szakadó történeti világban az abszolút idő pillanatát, azt a jelenetet, amely a tragédiából átvezet az elégiába. Az időváltás átélése és megképzése, képpé formálása éppen a huszadik század második felében. A pillanattól az állapotba való átlépés 0 formája. „Egy intermediális értelmezhetőségre nyitott, kép és szöveg viszonyát is tematizáló, homokóraszerű konstrukcióként jelenik meg” (Csehy Zoltán):

Panem of circenses

*A polai amfiteátrum innen felülről 2005-ből
nézve jókora zérusnak látszik Nem tudni
mikor emelték A bedekkerék szerint
Augustus idejében 0 táján s Vespasianus
70-ben bővítette ki a vadállatok elé
dobott őskeresztények üvöltésével
Lehet hogy éppen akkor rakták le
az alapjait mikor egy reggel
az, ágyából kikelő Augustus
meghökkenve látta hogy
a lába helyén is fej van
s az időszámítás előtt
és időszámítás között
húzódó egyenes úgy szeli
ketté akár a kártyák királyait
a felező vonal Így lett a
0 formájú amfiteátrum*

*kezdete múltnak
s jövőnek zérus
egy kétfelé mutató
számsor közepén
A cavea legalsó fokán
állva kiáltom Panem
et circenses s nézem a kövek
mohos arcát földerül-e az
ismerős szóra Az arénában
két gladiátor vív pontosabban
az egyik immár hálóba kötve fekszik
a másik a fekvő mellén térdel
a felsőből az alsóba reménytelenség pereg*

És ha ezt – esztétikai problémává formálva – megképzí, a kötet következő versében le is fordítja egyszerre az ókori ezüstkor és a Biblia nyelvére.

Néhány fő probléma az ezüstkor Jeruzsáleméből

...phthenszomai problémata ap arkhész
Szeptuaginta, 77. zsolttár, 2. nk

1.

A szanhedrinben konok főpap, a zsigereiben vad szikariosz s a forumokon higgadt Róma-barát Kajafás fő problémája Pilátus: Ha a cinikus helytartó szabadon engedi a szentenciáinak láncáról Jézust, a zelóta csürhe vérszemet kap, s fellázad. Pilátus csak ezt várja: azonnal beavatkozna, cohorsait ráeresztené templomainkra, maradék történelmünkre, és zsidó kultuszaink is végső veszélybe kerülnének.

2.

Pilátus fő problémája a felesége, Barbata asszony, akinek kedvenc ékköve a topáz, s vág a nyelve, mint a hentes bárdja. A helytartó, a közeledő húsvéti ünnepek előtt, több tisztjével s a tisztek asszonyaival a betlehemi tavakhoz készül kikocsizni, s Barbata kikötötte: erre az alkalomra Jeruzsálem legszebb ékkövét kéri. Pilátus a nyakék árát Kajafásékból igyekszik kisajtolni, cserébe a kegyért: Jézust mégiscsak megfeszíti.

3.

Barbata asszony fő problémája. Heródes Antipasz felesége, a koromhajú és -lelkű Heródiás, aki férjét, a papucs tetrarkhát már jóval a betlehemi lakoma előtt Alexandriába zavarta, hogy a legjobb ötvösmesternél négy tallérért valódi smaragdot, másik négyért pedig görög himationt vásároljon öles, de amúgy tetszetős alakjára. Barbata, nyakában Kajafásék olcsó kövével, testén egy közönséges római ronggyal, már előre szégyenli magát.

4.

Heródes Antipasznak s asszonyának, a koromhajú Heródiásnak a jelen pillanatban Jézus a legfőbb problémája, akit a tréfás kedvű Pilátus mint Antipasz unokaöccsét s ekképpen jogos trónkövetelőt küldött hozzájuk. A gyáva Antipasz felfelé, Heródiás lefelé licitál: ha Jézus eláll a trónköveteléstől öt, négy, nyolc, hét, tíz tallért kap. Jézus nem válaszol, messze néz, Antipasz azt hiszi, kevesli a pénzt, Heródiás, dühében, királyi maskarába öltözteti Jézust: legyél hát király!

5.

Jézus fő problémája: Múlják el tőlem a keserű pohár, de ne általam, hanem az Atya által! Jézus úgy érzi a kereszten, ő most Ábrahám s Ízsák is egy személyben: Ábrahám a hitben s Ízsák a gyötrelemben. Az utolsó pillanatig várja a kost, amelynek majd, helyette, az Atya a vérét ontatja – hiába. A feltétlen hit működése egy személyben talán nem elég szemléletes! A mindig képekben szóló Jézus torkából most pörén tör fel a legfőbb probléma: Én Istenem, miért hagyta el engem?

A 0 pont. Két felől nézve. A tragikus szempontot követve, a pusztulás heroikusságát az iróniával fűszerezve. És az új kezdet megidézését, a Megváltást, mely bevezetett az iróniába, belőle mégis kivezethet. Én ezt a Tózsér-verset tartom a legfontosabbnak. Eliot *Mágusok vonulásának* folytatásaként. Beteljesítéseként. Alkalmazásaként egy evilági poétika elkezdődéseként. A hősök korának zárása, a „maszkos” beszélők világának megjelenése. Magam poétikai metaforájával: Hamlet királyfi és Prufrock korának váltása, Arany János fordítói bölcs előrelátásával: „A többi, néma csend.”

Olyan vers, amelyet mindazon magyarul verselő költők életművéből idézhetnek, akikkel, mint „klubtársaira”, egymásra vonatkozathatja saját költészetét Tózsér Árpád.

* * *

Az ő felsorolásában: Tandori, Tolnai, Oravec Imre, Orbán Ottó, Cselényi, Szilágyi Domokos. Miként látja önmagát megjeleneni ebben a mezőben?

*Ha én azokra a bizonyos „hatvanas évekre” gondolok,
nagy, kopaszodó, szögletes homlokot látok,
a féltékenység zöld szeme vizslatja alóla
Prága, Varsó, és Párizs költői iskoláit.
A homlok s a szem enyém, s enyém a féltékenység is –
Koncát féltő kutya módjára morogtam mindenkire,
akiben több költészetet sejtettem, mint magamban.
A legféltékenyebb természetesen magyar
nemzedéktársaimra voltam,*

És miként szövi közéjük magát, a mezőt egyeztetve, már önmaga köré kötözve befejezve verses összeterelő seregszemléljét:

*Elégtétel számomra viszont, hogy egykori virtuális
jalousionistáim híre-neve a hatvanas évekkal
távrolról sem múlt el, sőt gloriolájukban
mintha éppen most fénylene föl úgy istenigazában a fémgőz.
Egy keserű homéroszi kacaj kíséretében azonban
kénytelen vagyok e „jalousionistákat” arra is emlékeztetni,
hogy minden nemzedék az Isten igazába való távoztában
szokta önmaga méreteit robbanásszerűen telenőni.*

Tózsér Árpád beérkezése megérzésének pillanatában, ironikus székfoglalójában „jalousionistáknak” titulálja a kor (kor?) poétikájának megértésére alkalmas társait – magam a „prufrockok térhódítására” berendezkedő poétika vállalóiként tekintek rájuk. Akik sajátos kettős látásra kényszerültek: egyrészt látják, amint Prufrock egyszeri sajátos szereplehetőségből tömegjelenséggé szaporodik, másrészt ezt a menekülési hullámot poétikai gyakorlattá váltak költőként alkalmassá formálni. Tematikailag: kétségbeesítő állapot elúrhodását jajongják; poétikájukban: megszólalási lehetőséget nyitnak ennek a „maszkos”, ortegai áramlatnak. A tragikus szemlélet váltását érzékelik elégiai hangnemekben: fájdalommal keresik az emberi létezés folyamatosságának derűjét, és közben éppen a maga iróniára csábító kiábrándulásában tekintenek a világtörténelem embert megalázó jeleneteire. Derűvagy és ironikus sunyiság. A Finnegan álmát keresők a Tózsér által „Múzejumnak” nevezett homályban botorkálnak. Mintha Rudolf császár elvarázsolt Prágájában.

Hogyan, miért képes éppen Tózsér Árpád ennek a költői formálásmódnak a tudatosítására. Legyen példázat a *Faustus Prágában* című dialógokba és jambusokba szedett története. 2005-ös megjelenési dátuma ellenére éppen az önmagára találás 0 pontjától jellemezhető a tózséri költészet egészének jellemzője, végül is összegezhetője. Ebben a művében sikerült megjelentetnie egész vállalt és formált költészete, poétikai váltásának felszabadult hangnemet: a kiszolgáltatottságot, a kórházi környezetet, a nemzeti és történelmi bizonytalanságot. A poétikai levitálást. Annak egyszerre patetikus és ironikus kifordítottságában. Ennek egyszerre hívó és hezitáló változatát egymásba öltetni. Megmutatni, a most-pontokra-szakadó jeleneket bambán jelenetezni, és ellenében egy-egy pillanatra az abszolút időt felcsillantani: visszaemlékezni az elveszett paradicsomra. De kétségbeesetten látni Kain világát az Édentől Keletre. Élni ebben a „köztes” világban. Miként azt Madách elindította a nyolcadik színben. A Prágai Szín a legalkalmasabb az átváltás megformálására a tragikus és az elégikus hangoltság között. Benne még a történelem generálta összes probléma, a teremtett világmindenség értelmezése, a tudás, a női eszmény mint tragikumot hordozó gyúanyag, és a mindezzel szembe forduló, ironikusan az életet, tudományt, nőiséget átértelmező életmódfelfogás között. A hit és tudás súlyos dilemmái és az üzletté váló csillagjósolás és udvarlás váltásának bemutatathatósága. Mindehhez Tózsér Árpád hozzáadja az etnikai szembenállások közép-európai konglomerátumát. A madáchi Kepler hordozta tudósi és udvaronci szembesülést, valamint a (Szenczi) Molnár Albert, valamint a pfalziak szerepeltetésével behozott, a reformációt kihasználó nemzetiségi problematikát. Bocskai árnyképének és az angol forradalomnak a cseh nemzeti törekvést felizgató jelenlétével fel is emeli, le is fokozza a tragikus szintet törő formáltságúvá a narratíváját a verses tájképnek. És miután mindebbe belehoz egy lefokozott Faust-történesorosozatot, ezzel az európai történet magas pontja ellenében egy közötte-életlehetőségre törekvést kiformaló, a személyes cselekvést elhagyó, a kiszámítottan élni kívánó átélési szindrómát telepít versbeszéde meghatározó formáltságába.

Mindezzel Tózsér Árpád versbeszédével a világtörténelem bármely szögletében érvényes élet-lefokozást tesz lehetővé. Nem azért, hogy az ember jelentőségét lefokozza, hanem, hogy a tömeggé válásban az értékvesztés felmutatásával éppen hogy a túlélési esélyek lehetőségét helyezze poétikája meghatározó szempontjává.

Tózsér Árpád emberképe nem az egyetlen vállalásért küzdő személyiséget emeli a hősi cselekmény meghatározó erőcentrumába, hanem éppen a tömegemberré átalakuló személyes megjelenések „maszkos” tehetetlen korlátozottságát hangsúlyozza. Nem mintha mindezt elfogadná. Sőt! Mindezzel szembe fordulva éppen az emberi kicsinyesedés kényszerét hangsúlyozza. A kényszer és az általa oly igen hangsúlyozott menekülésszinten való életvitel elfogadásának fájdalmas iróniáját teszi költészete állandó formameghatározó alakulásává.

Nevek, történések utalásszerű megjelentetése emlékeztet az emberi kreatúra meglévő lehetőségére. A megváltottság értékes állapotára. Hogy azután a verseiben éppen mindennek a lefokozódását sirassa, kacagja, szenvedje el. Ezért fedi maszkkal a költőt: aki éppen az ő korára kompromittálja a költészet által eredetileg megjeleníteni hivatott valahai emberi nagyságot.

Az ő általa összegyűjtött költők elégiai hangneme egyszerre a fájdalmas nosztalgia és a kétségbeesett, túlélésre játszó eltömegesedés állapotának megsiratása. Végül is az ő elégiai hangneme nem az Univerzummal összhangba kerülő ember megváltottságát kereső reménykedése, hanem éppen az ezzel szembenemetelő megalázottság fájdalmas elsiratása. Annak bemutatása, miként adja fel az ember mindennapi életmenetében a teremtés pillanatában magába szívott nagyság lehetőségét. Minden egyes verse az ember lehetőségének elvesztését magyarázza el. Ezzel fel is mutatja ugyan magát az önmagában megformálható

lehetőségeit, de éppen ennek fokozatos feladását, kicsinyessé alakulását mutatja fel, mint egy „Múzejumban”. Miként azt az általam legfontosabb kötetének érzett *Finnegan halála* címűben fájdalmas öniróniával elmagyarázza. Ez az oktató-magyarázó hangnem a legsikerültebb korszakjellemező ebben a költészetben. Tehetetlenségünkre ébreszt, mégis ott élnek oktatásában az emberi nagyság lehetőségei. Egy másfajta elegia épülésének igényét táplálja ezáltal önmagába, és ezzel olvasóiba. Van lehetőség a lehetetlenség világában? A menekülés ezáltal válhat a „talán” kidalolásává. A hit benne él szövegében, de verse a kort mutatja fel, amely éppen ennek mond ellene. A túlélés – az általa értelmezett elegia – éppen ebben a feszültségben fészkel meg magát. Ars poeticává, avagy csak a menedék reményévé. Mindenesetre gúnykacaj kíséri, amint jellegzetes hangnemévé alakul.

A köztesség, a kisebbségi függelem Tózsér Árpád költészetében poétikus formált-ságot szervező erővé vált. Tematikai lefokozottsága nevet is szervezett köré: Mittel Ármin. Aki korát meghaladóan világtörténelmi figurává alakította önmagát: akiről, mint Euphorboszról beszélnek ebben a szöveguniverzumban. Dr. Mittel Ármin-Euphorbosz függelmében a hangtalanság hangjaira szolgál rá. Cselekvéselés emberi létezése helyett a függelem körülbeszélttségét hordozza létezéseként. A cseh és szlovák satuba fogott magyar, katolikus és protestáns függőségben kiszolgáltatottan pusztulásra készen tekintget szerzte. Mert ez a függőség csak egy kis példázat az időben szétterülő nagyvilágban, az eljátszott aranykort követő másodlagosság ezüstkorában. Valójában Mittel Ármin is, Euphorbosz is maszkjai – millió társaikkal együtt – annak a Tózsér-Keplernek, aki kilátva ebből a függelmi rendszerből, átgondolva egyfajta teljes világ- és emberképet, mégis beleidomul ebbe a függelmi rendszerbe.

Kepleri tekintettel az Univerzum lényegét áttekintve hogyan lehet a túlélésre várva függő kreatúrákként vállalni ezt az ironikusan számba vehető életlehetőséget? Madách Prágájában élni Párizsa, de még Londonja nélkül is. Megrekedten. Az Euphorbosz-létbe zárva. És tudva, hogy ez nem is egyetlen költői megnyilatkozás formáltsága, de kora (kor?) költőinek kórusa (ő ironikusan így nevezi: „jalousionisták”) egyben. Leírás és reprezentáció. Fájdalmas és ironikus társkereső jelenlét egy biztonságát veszítő világban.